

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Itkonen, Hannu

Title: Venäläisellä valkokankaalla

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Itkonen 2022

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

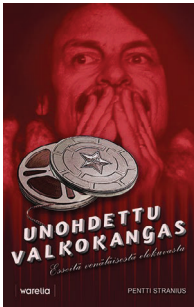
Itkonen, H. (2022). Venäläisellä valkokankaalla. *Työväentutkimus*, 36, 118-119.
<https://journal.fi/tyovaentutkimus/issue/view/8904/1683>

Kun muistetaan vielä valkoisten poliisien niin usein Mustia kohtaan osoittama mielivaltainen väkivalta, ei ole ihme, että olemme saaneet nähdä *Black lives matter* -liikkeen synnyn. Ilmapiiri, jossa plantaasien orjia piestiin 1800-luvun alkupuoliskon Etelässä, vaikuttaa edelleen uusin muodoin tämänkin päivän

USA:ssa. Tätä jatkumoa Angela Davisin teos valaisee omista lähtökohdistaan oivallisesti, ja siten se on edelleen tärkeää luettavaa.

Erkki Vasara

dosentti, Helsingin yliopisto

Venäläisellä valkokankaalla

Pentti Stranius. *Unohdettu valkokangas: Esseitä venäläisestä elokuvasta*. Warelia, 2022. 344 s. ISBN 987-952-387-013-0.

”Unohdettu valkokangas on esseekokoelma ja samalla Neuvostoliitto-nimisen maan elokuvataiteen viimeisiin vuosikymmeniin keskittyvä tietokirja, joka avaa neuvostosensuurin periaatteita. Rajoitustoimia kohdanneet ohjaajat kertovat, miten dramaattisesti punakynien toiminta vaikutti heidän työskentelynsä.”

Pentti Stranius on syvällisesti Neuvostoliiton ja Venäjän kulttuurihistoriaan perehtynyt tutkija, joka on julkaissut runsaasti tekstejä yhteiskunnan eri osa-alueista. Tutkijan venäjän kielen taito sekä pitkäaikaiset suhteet venäläiseen intelligentsiaan ovat luoneet hyvät edellytykset naapurimaamme elokuvakulttuurin tarkastelulle.

Unohdettu valkokangas koostuu kahdesta pääluvusta: I Hyllytysten estetiikka ja sen uhrin; II Yksinäisiä ihmisääniä, selviytyjiä ja sensuroituja. Liikkeelle lähdetään venäläisen elokuvan paikantamisella Neuvostoliiton 1960-lukulaisuuteen, Stalinin ajan jälkeiseen suoja-aikaan. Tutkija valaisee elokuvansensuurin toimintatavat ja ne mahdollisuusrakenteet, joita elokuvantekijät joutuivat hyödyntämään. Ensimmäisessä pääluvussa silmällä on myös pitemmälle neuvostoelokuvan historiaan. Tarkasteluun nousee avantgardisti Dziga Vertov (1896–1954), jota on pidetty dokumenttielokuvan patriarkkana. Stranius alleviivaa, kuinka Vertov on löydetty jatkuvasti uudelleen.

Neuvostoelokuvan suuria nimiä Andrei Tarkovskia (1932–1986), Vasili Šukšinia (1929–1974) ja Vladimir Vysotskia (1938–1980) tarkastellaan kiinnittäen tekijät Venäjän kulttuurihistoriaan ja tekijöiden filosofisiin pohdintoihin. Suurelle elokuvayleisölle vähemmän tunnetuista nimistä esiin nostetaan muun muassa Josif Heifits (1905–1995), Aleksandr Alov (1923–1983) ja Vladimir Naumov (1927–2021), jotka hekin joutuivat kokemaan jatkuvat punakynien sensurointipaineet. Monien venäläisohjaajien elokuvat pääsivät julkisuuteen vasta vuosikymmeniä valmistumisensa jälkeen. Esimerkiksi Aleksandr Askoldovin (1932–2018) vuonna 1967 valmistunut *Komissaarin* esitys sallittiin vasta vuonna 1988, jolloin se sai Hopeisen Karhu -palkinnon Berliinin elokuvajuhlilla.

Kirjan toisessa pääluvussa Straniuksen katseet suuntautuvat elokuva-alan oman tiensä kulkijoihin, tekijöiden selviytymiskeinonihin ja sensuroitujen seurauksiin. Kira Muratovan johdolla esitellyksi tulee naisohjaajien esiinmarssi. Kirja sisältää myös Aleksei Germanin kolmisenkymmentä vuotta siten tehdyn pitkän haastattelun, jossa ohjaaja kertoo tiestään teatterista elokuvaohjaajaksi sekä filminteon tekemisistään. Punakynien lisäksi Germanin ohjaukset saivat myös monien intelligenttien tyrmäyksen.

Unohdettua valkokangasta voi luonnehtia kaleidoskooppimaisiksi katseiksi venäläiseen

elokuvaan. Näkökulma on temaattisesti laaja ja katse historiallisesti syvä. Straniuksen perusteellinen elokuvan ja venäläisen yhteiskunnan tuntemus tekevät hyvin kirjoitetusta kirjasta antoisan lukukokemuksen filmimaailmasta, mutta myös yleisemminkin kulttuurista ja Venäjältä kiinnostuneille. Moskovalaiselta elokuvantutkija Valeri Fomi-

nilta käyttöön saadut alkuperältään KGB:n ja Gosfilmofondin salassa pidetyt aineistot ovat omiaan syventämään tulkintaa venäläisen elokuvan vaiheista.

Hannu Itkonen

professori emeritus, Jyväskylän yliopisto

Vino tulkinta Kalevi Sorsan elämästä

Henrik Meinander. *Kansakunnan kakkonen: Kalevi Sorsan poliittinen toiminta 1969–1993*. Otava, 2022. 415 s. ISBN 978-951-1-32704-2.

Kun alan professori saa tutkimukselleen suuren kustantajan, monivuotisen rahoituksen sekä ensioikeuden globalisaation murrosvaiheen sisäpoliittisen ykkösvaikeuttajan arkistoihin, elämäkerralta odottaa paljon. Henrik Meinander osoittaaakin puoluesihteeriksi vuonna 1969 nousseen nuoren Kalevi Sorsan uskon talouden valtiolliseen sääntelyyn ja demokraattiseen sosialismiin vakuuttavasti muutamalla tarkalla luonnehdinnalla. Hyvin tulevat esitellyiksi myös Sorsan pragmatismi ja menestyneelle poliitikolle tärkeä taito sijoittaa itsensä politiikan keskikentälle suhteessa puolueen, kansakunnan ja maailman jakolinjoihin.

Kirjan ongelmat liittyvät taustatyön laiminlyönteihin. Allekirjoittaneen väitöskirjan tai edes sen perusteella kirjoittaman kansainvälisen tutkimusartikkelin (*Scandinavian Journal of History* 42, no. 4, 2017) sivuuttamisen ymmärtäisi vielä jotenkin, jos tavoitteena olevien aatteellisten ja yhteiskunnallisten teemojen kanssa keskustelu onnistuisi muun tutkimuskirjallisuuden tai arkistotyön perusteella.

Näin asia ei kuitenkaan ole. Meinander ei kykene suhteuttamaan kovinkaan vivahteikkaasti Kalevi Sorsan arkiston löydöksiä SDP:n ohjelmatyöhön, hallitustaipaleisiin, työllisyyslinjauksiin, valtionyhtiöpolitiikkaan tai Euroopan integraatioon. Yleisempää ym-

märtämättömyyttä vasemmistopuolueiden jakolinjoista edustaa eurooppalaisten kommunistipuolueiden leimaaminen yksioikoisesti Moskovan intressien ajajiksi.

Tulkintoja vuonna 1975 puheenjohtajapäätösministeriksi nousseen Sorsan yritysveitöistä korpilampilinjauksista terävöittäisi tutkimuslöydökseni siitä, että poliittisen aloitteen Suomen siirtymisestä talouden valtiollisesta sääntelystä markkinavetoisempaan malliin tekivät nimenomaan sosialidemokraatit Kalevi Sorsan johdolla. Linjausta vauhditti käsitys siitä, että keskiluokan kasvun vuoksi SDP kilpailisi 1980-luvulla kokoomuksen kanssa suurimman puolueen paikasta.

Meinander arvioi keskiluokan kannattaneen suuremmissa määrin sosialidemokraatteja Ruotsissa kuin Suomessa, koska Suomen keskiluokka vieroksui SDP:n hyviä suhteita kotimaan ja Neuvostoliiton kommunisteihin. Etsisin selitystä pikemminkin Ruotsin nopeammasta keskiluokkaistumisesta ja näkyvämmistä luokkaeroista. Molemmissa maissa sosialidemokraatit korostivat sosialisminsa demokraattista luonnetta rajanvetona neuvostosocialismiin.

Parempi taustatyö olisi osoittanut Meinanderille senkin, että pohjoismaiset sosialidemokraatit pyrkivät Sorsan myötävaikutuksella muuttamaan maailmantalouden pelisäännöt pohjoismaisiksi ja eurooppalaisen talouspoli-